

İştiraklerde Özkaynak Metodu ve Vergi Uygulamasında Kullanılabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment of the Equity Method in Subsidiaries and Its Ability for Use in Tax Applications

Arif Ayluçtarhan¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-Posta: arif.ayluctarhan@istanbul.edu.tr

ORCID: A.A.0000-0002-4673-4531

ÖZ

UFRS/ TFRS (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları/ Türkiye Finansal Raporlama Standartları) tam set kuralları gereği, iştirakler ve iş ortaklıklarındaki yatırımlar finansal ve yatırım ile ilgili politikalarına katılma gücü olarak “önemli etki” elde edildiği durumlarda özkaynak metodu kullanılarak muhasebeleştirilmektedir. Bu esas, iştirak ve katılım değerini belirlediği gibi tahakkuk eden temettü gelirini de etkilemektedir. Buna mukabil vergi mevzuatı temelinde ise alış bedeli ve mukayyet bedel ile değerlendirilen ortaklık payı değeri yanında, ortaklık ya da etki oranı ne ölçüde olursa olsun temettü geliri tahsilat esasına bağlanmıştır. Her iki düzenleme seti her ne kadar farklı amaçlara hizmet etseler de konu bağlamında şu soruların sorulması gerekmektedir. Vergi düzenlemeleri finansal raporlama düzenlemelerine ne kadar yaklaştırılabilir? Bu düzenlemelere gerekçe olan esaslar dikkate alınarak bu düzenlemeler nasıl yeniden tartışılabilir? Bu çalışmanın amacı özkaynak metodunun açıklanması ve metodun raporlama esaslarının vergi mevzuatı dahilinde uygulanabilirliğinin tartışılmasıdır.

Anahtar kelimeler: Özkaynak Yöntemi, Önemli Etki, İştirakler, Müşterek Sözleşmeler

ABSTRACT

In accordance with the full set of International Financial Reporting Standards/ Turkish Financial Reporting Standards (IFRS/TFRS), investments in subsidiaries and business partnerships are recorded using the equity method when significant influence has been achieved with regard to the power to participate in finance- and investment-related policies. This principle determines the value of participation and involvement and also affects the accrued dividend income. The dividend income is based on tax legislation in addition to the value of the partnership share as assessed through the purchase price and book value and is also based on collections, regardless of partnerships or the influence ratio. Although both sets of regulations serve different purposes, the following questions need to be asked in the context of the topic. How close can tax regulations be brought to financial reporting standards? When taking into account the principles that substantiate these regulations, how can these regulations be readdressed? The aim of this study is to explain the equity method and to discuss the applicability of the reporting principles within tax legislation.

Keywords: Equity Method, Significant Influence, Subsidiaries, Joint Contracts

Başvuru/Submitted: 23.06.2022 Revizyon Talebi/Revision Requested: 26.07.2022 Son Revizyon/Last Revision Received: 28.07.2022 Kabul/Accepted: 04.08.2022

Sorumlu yazar/Corresponding author: Arif Ayluçtarhan / arif.ayluctarhan@istanbul.edu.tr

Atıf/Citation: Ayluctarhan, A. (2022). İştiraklerde özkaynak metodu ve vergi uygulamasında kullanılabilirliği üzerine bir değerlendirme. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi - Journal of Accounting Institute*, 67, 15-25. <https://doi.org/10.26650/MED.1134703>

Extended Abstract

According to Articles 88 and Provisional 1 of the Turkish Commercial Code (TCC) No. 6102, financial statements are to be prepared in accordance with the standards determined by the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority (KGK). These standards can be determined separately for different business sizes and sectors. Since 2014, the implementation of the Turkish Financial Reporting Standards (TFRS) has been mainly limited to the Institutions Regarding Public Interest (KAYİK). In addition, the Financial Reporting Standards for Large- and Medium-Sized Entities (BOBI FRS) agreement was developed for enterprises whose sizes are within the limits of large- or medium-sized enterprises. This regulation has been designed as a regulation in accordance with the European Union's Directive 2013/34/EU regarding accounting as well as by using current accounting practices in Turkey. The regulation generally involves a cost-based financial reporting approach (KGK, 2017). Most recently, the draft text of the BOBI FRS was published for enterprises within the limits of the specified business sizes. The standards were prepared based on costs and include provisions similar to tax regulations. Meanwhile, the main idea of the BOBI FRS is not to develop tax-based accounting practices but to develop information-based accounting practices.

In accordance with the IFRS/TFRS, investments in subsidiaries and business partnerships are recognized using the equity method once significant influence has been achieved. This principle determines the value of the subsidiary and affects the accrued dividend income. Accordingly, when applying the equity method, obtaining profit in the invested enterprise is the requirement that is sufficient for recognizing dividends. Hence, no need exists for any profit distribution decision. This situation is considered significant in terms of fully reflecting the performance of the investment and the accuracy of the disclosed information.

According to tax legislation, however, the shares of the subsidiary are valued using the purchase price or book value. Dividends are reported on a collection basis, regardless of partnership status or impact ratio. In this application, dividend income recognition is carried out under three cases: the decision of the subsidiary entity to distribute dividends, the transfer of any dividend from the participating entity to accounts, or the presence of an opportunity to use this dividend. Such an application is incompatible with the measure of obtaining commercial gains in the enterprise, which is the accrual basis. On the other hand, when applying to a controlled foreign institution, a profit share is assumed to have been obtained from the invested enterprise in proportion to the partnership share at the end of the period in which the control power is obtained. This anti-tax avoidance application essentially converts the application that was made to resemble the collection principle more back to an accrual basis. When considering that the criterion of obtaining for all corporate gain in corporate tax should be the accrual basis in this context, this practice should be questioned. For the full implementation of the accrual basis, can the equity method also be used in the application of tax legislation? What would be the results from such an application in terms of tax technique?

The aim of this study is to explain the equity method and to discuss the applicability of the method within tax legislation. In this context, the study discusses how taxes are reported for dividends obtained from subsidiaries. When considering the points that are explained and discussed, the valuation principles of shares and subsidiaries are not expected to change in the implementation of tax legislation regulations. However, in cases where significant influence has been obtained, the equity method may conceivably be applied for reporting taxes on dividends.

1. Giriş

Uluslararası düzeyde oluşturulan ve Türkçe'ye çevirisi yapılarak Türkiye standartları olarak yayımlanan (Sevilengül 2009, s.28) Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS), Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standartları (BOBİ FRS), Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standartları (KÜMİ FRS) (henüz taslak aşamasında) şeklinde yapılandırılan muhasebe düzenlemeleri, halihazırda Türkiye'de vergi mevzuatı kapsamı dışındaki muhasebe uygulamalarının temelini oluşturmaktadırlar. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) 88. ve Geçici 1. maddeleri gereğince, finansal tabloların Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun (KGK) değişik işletme büyüklükleri ve sektörler için belirleyeceği standartlara uygun olarak hazırlanacağı hüküm altına alınmıştır. KGK tarafından, tam set TFRS uygulaması 2014 yılından itibaren esas olarak Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlarla (KAYİK) sınırlandırılmıştır. Ayrıca büyük ve orta işletmeler için belirlenen limitler dahilindeki işletmeler için BOBİ FRS düzenlemesi yapılmıştır. Bu düzenleme Türkiye'deki mevcut muhasebe birikimini de kullanılarak 2013/34/EU AB muhasebe direktifi ile uyumlu ve genel olarak "malîyet" esaslı bir finansal raporlama yaklaşımı içeren (KGK 2017) bir düzenleme olarak tasarlanmıştır. En son belirlenen işletme büyüklükleri dahilindeki işletmeler olarak Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı taslak metni yayımlanmıştır. Bu standart düzenlemesinde de AB Direktifi, Birleşik Krallık'ın aynı amaca yönelik standardı (FRS 105) ve Türkiye'de uygulanmış muhasebe düzenlemelerinin yanı sıra diğer ülkelerin yerel finansal raporlama çerçevelerinden faydalanılmıştır. Vergi düzenlemelerine yakın hükümler de içeren ve malîyet esaslı hazırlanan standardın temel iddiası vergi esaslı değil bilgi esaslı muhasebe uygulaması geliştirmektir (KGK, 2019).

Yukarıda bahsedilen muhasebe düzenlemelerinde özkaynağa dayalı finansal yatırımlar için yatırım gücü büyüklüğü dikkate alınarak farklı muhasebeleştirme uygulamaları öngörülmektedir. Bu kapsamda "önemli etki" varlığı durumunda iştirak ve iş ortaklıklarının muhasebeleştirilmesi "özkaynak yöntemi" esas alınarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bu raporlama temelinde bilanço değeri ve kâr-zarar kalemi olarak yatırımcının raporlayacağı değer belirlenmektedir. Diğer taraftan vergi mevzuatı düzenlemeleri kapsamında hisse senedi ya da ortaklık payı değerlemesi temelinde alış bedeli ve mukayyet bedel değerlemesi yapılırken; iştirak temettü geliri, tahsilat ölçüsü ile raporlanmakta ve iştirak kazanç istisnasına tabi tutulmaktadır. İşte bu kapsamda ticari kazanç esasına göre belirlenen kurum kazancı için elde etme kriterinin tahakkuk esaslı olması gerektiği dikkate alındığında bu uygulamanın sorgulanması gerekmektedir. Dolayısı şu sorulara cevap aranmalıdır. Tahakkuk esasını temel almak üzere, muhasebe düzenlemeleri kapsamında uygulanan "özkaynak yöntemi" vergi mevzuatına da uygulanabilir mi? Bu minvalde bir uygulama vergi tekniği açısından nasıl bir sonuç doğurabilecektir?

Bu çalışmanın müteakip bölümlerinde, bahse konu finansal raporlama konusu açıklandıktan sonra konuya ilişkin vergi düzenlemeleri ve uygulamaları değerlendirilecektir. Çalışma konusu özellikle temettü geliri üzerinden açıklanarak tartışılacaktır.

2. Genel Olarak Finansal Raporlama- Vergi Mevzuatı İlişkisi ve Ortaklıklardaki Yatırımların Değerlemesi

Finansal raporlama ve vergi düzenlemeleri temelinde çeşitli ülke düzenlemeleri karşılaştırıldığında, iki farklı yapı ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan birincisinde finansal raporlama düzenlemeleri vergi mevzuatı kurallarını dışlamakta ve bu düzenlemelerden önemli oranda farklılaşmaktadırlar. Bu ülkelere Amerika, İngiltere ve Hollanda örnek olarak verilmektedir. İkinci düzenleme yapısının bulunduğu ülkelerde ise vergi düzenlemeleri baskın nitelikte olup vergi düzenlemeleri ile muhasebe düzenlemeleri arasında önemli bir yakınlık söz konusudur. Bu ülke grubunda ise Fransa, Almanya ve Japonya sayılmaktadır (Nobes ve Parker 2000, s.465). Diğer taraftan bu tür sınıflandırmaların Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) öncesi, konsolide olmayan finansal tablo uygulamasına yönelik olduğu ileri sürülmektedir. Bu kapsamda IFRS sonrasında örneğin Almanya'da vergi düzenlemeleri yapısı, finansal raporlama düzenlemelerinden daha fazla uzaklaşmıştır. Bu yeni yaklaşımda model olarak; yatırımcı kararlarının etkin olarak finansal raporlama düzenlemelerini etkilediği ülkelerde, finansal raporlama düzenlemeleri vergi düzenlemelerinden önemli düzeyde farklılaşmaktadır. Buna mukabil finansal raporlamanın temel fonksiyonunun vergi hesaplamasına hizmet ettiği ülkelerde, vergi düzenlemeleri daha baskın bir yapıda olmaktadır (Gee, Haller ve Nobes, 2010). Türkiye uygulamasında ise Cumhuriyetten itibaren muhasebe

düzenlemeleri önemli oranda vergi düzenlemeleri etkisinde kalarak vergi muhasebesi olarak uygulanmıştır. Son dönemde ise küreselleşme ve batıya yakınlaşma değişimi ile birlikte IFRS/TFRS düzenlemeleri Türkiye muhasebe uygulamasının önemli bir parçası haline gelmiş ve finansal raporlama düzenlemeleri vergi düzenlemelerinden önemli bir ayrışma göstermiştir (Güvemli 2019, s.751).

Yürürlükteki finansal raporlama ve vergi düzenlemeleri kapsamı dikkate alındığında, yatırım yapılan ve ekonomik faaliyetlerine aktif katılım sağlanan ortaklıklardaki hisseler ile ilgili değerlendirme hükümleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Gençoğlu ve diğerleri 2020, s.107'deki tablodan uyarlanmıştır). Bu kapsam dışındaki ortaklık payları TFRS 9 Finansal Araçlar standardı kapsamında temel olarak gerçeğe uygun değer ile raporlanmaktadır.

Tablo 1: Özkaynak Yatırımları ile ilgili TFRS ve Vergi Düzenlemeleri Arasındaki Farklar		
	TFRS	Vergi Mevzuatı ve Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT)¹
İştirak Tanımı	Önemli etkinin bulunması	%10-%50 arasında oy hakkı sahibi olmak
İştirak Yatırımın Ölçümü	Konsolide ve bireysel finansal tablolarda: özkaynak yöntemi	VUK 279. madde gereğince hisse senetleri iştirak oranına bakılmaksızın alış bedeli ile değerlendirilir. Bunun dışındaki iştirak hisseleri mukayyet bedel ile değerlendirilir (VUK 289. Mad.). Ticari kâr tespitinde MSUGT uygulamasında borsa rayıcı ve değer düşüklüğü karşılığı uygulamasına gidilebilmektedir (Şimşek 2003, s.19-20). Ancak bu karşılık vergi mevzuatı açısından KKEG (Kanunen Kabul Edilmeyen Gider) olarak dikkate alınmaktadır.
Müşterek Kontrol Tanımı	Bir ekonomik faaliyet üzerindeki kontrolün sözleşmeye dayalı olarak paylaşılmasıdır. Stratejik kararlar müşterek girişimcilerin oy birliği ile mutabakatını gerektirmektedir.	İş ortaklığı olarak tanımlanan girişimler için ihtiyari olarak kurumlar vergisi mükellefiyeti tesis edilebilmektedir (5520 sayılı KVK Mad. 1-2). Bu durumda iştirak hisseleri aynı şekilde, mukayyet değerle değerlendirilmektedir.
Bağlı Ortaklık Tanımı	Kontrolün bulunması	%50'den fazla sermaye veya oy hakkı sahibi olmak
Bağlı Ortaklıkların Ölçümü	Konsolide finansal tablolarda: tam konsolidasyon Bireysel finansal tablolarda: özkaynak yöntemi- gerçeğe uygun değer (GUD)yöntemi	Alış bedeli- Mukayyet bedel

Yukarıda yer alan esaslar çerçevesinde; yatırım yapılan işletmedeki etki ve güç arttıkça raporlama esaslarının değiştiği görülmektedir. Bu kapsamda özkaynak metodunun değerlendirme ve gelir raporlaması yönlerine odaklanılmak maksadı ile izleyen bölümlerde temel olarak iştirak düzenlemeleri üzerindeki açıklamalar ve tartışmalara yer verilecektir.

3. TFRS Kapsamında Özkaynak Metodu

Finansal yatırımların tümü ile ilgili olarak değerlendirme (değer artışı ve azalışına yönelik değer biçme) ve dönemsel getiri (faiz, kâr ve benzeri zaman temelli getiriler) muhasebeleştirilmesi iki ayrı husus olmakla beraber özkaynak yönteminde bu iki husus birlikte muhasebeleştirilmektedir.

Uygulamanın dönemsel getiri yönüyle değerlendirilebilmesi için finansal tablo unsuru olarak gelirin standartlar çerçevesinde genel mahiyetinin açıklanması gerekmektedir. Finansal raporlama kavramsal çerçevesine göre; Gelir, özkaynak unsuru vasıtası ile “*özkaynak üzerindeki talep hakkı sahiplerinin yaptığı katkılar haricinde, özkaynakta artışlara yol açan varlıklardaki artışlar veya yükümlülüklerdeki azalışlar.*” olarak tanımlanmaktadır (Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, 2018, Par.4.2). Hasılat ise TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardında “*işletmenin olağan faaliyetleri*

¹ Esasen vergi mevzuatı düzenlemeleri ile MSUGT'leri aynı paralelde olmayıp bahse konu muhasebe tebliğleri mali kar değil ticari karın tespitine yönelik düzenlemelerdir. Diğer taraftan bu tebliğler değerlendirme hükümleri içermediğinden VUK hükümlerini de içeren vergi mevzuatı düzenlemeleri muhasebeleştirmeye de önemli oranda etki etmektedirler.

enasında ortaya çıkan gelirdir” şeklinde tanımlanmıştır (TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat, Ek A). Hasılat ile ilgili daha önce uygulamada olan TMS 18 Hasılat standardı mal ve hizmet satışları dışında kâr payı dahil pasif nitelikte üçüncü bir hasılat unsurunu da içeren bir yapıda düzenlenmişti. Bahse konu düzenleme olağan faaliyet gelirine ilişkindir. Olağan faaliyetin dışındaki finansal yatırımlardan gelir elde edildiğinde öncelikle bu gelir finansal araçlardan elde edilecek gelirdir. TFRS 9 kapsamında; finansal araçlar dolayısı ile elde edilecek kâr payı, ancak bu kâr payı geliri alma hakkı doğduğunda muhasebeleştirilmektedir (TFRS 9, Par. 5.7.1A).

İştirak ve müşterek kontrol halinde ise özkaynak yöntemi ikame edilmektedir. TMS 28’de özkaynak yöntemi “*yatırımın başlangıçta elde etme maliyeti ile muhasebeleştirildiği ve sonrasında bu tutarın yatırım yapılan işletmenin net varlıklarında yatırımcı işletmenin payına düşen kısmı yansıtacak şekilde düzeltildiği bir muhasebe yöntemidir. Yatırımcı işletmenin kâr veya zararı, yatırım yapılan işletmenin kâr veya zararından kendisine düşen payı; yatırımcı işletmenin diğer kapsamlı kârı, yatırım yapılan işletmenin diğer kapsamlı kârından kendisine düşen payı kapsamaktadır.*” şeklinde bir muhasebe yöntemi olarak tanımlanmıştır.

Yöntemin uygulanabilmesi için işletmenin, yatırım yapılan işletmenin finansal ve ana faaliyeti ile ilgili politikalarına doğrudan ya da dolaylı olarak önemli etkide bulunabilmesi beklenmektedir (TMS 28, Par.3,5.). Bu önemli etki temel olarak doğrudan ya da dolaylı olarak (bağlı ortaklıkları aracılığı ile) oy hakkının %20’sine sahip olunması şeklinde tanımlanmıştır. Bu etki esasen finansal ve ana faaliyetlere dair önemli bir etki olarak ele alındığından, şartları açıkça ortaya konduğu takdirde %20 oy hakkı şartı sağlandığı halde önemli etkinin olmadığı kabul edilebilecektir. Diğer yandan %20 oy hakkı olmadığı halde şartları ortaya konduğunda bu önemli etkinin mevcudiyetine dair istisnai haller de söz konusu olabilecektir. Buna ilaveten gerekli şart %20 oy hakkı şartı olduğundan, başka ortaklar da önemli etkiye sahip olabilecek hatta bu ortaklar çoğunluk oy hakkına da sahip olabileceklerdir. Bu durum işletmenin önemli etki gücünü etkilemeyecektir (TMS 28, Par. 5.). İşletme burada bahse konu politikalara etki etme gücüne sahipken bu politikaları tek başına ya da müşterek olarak “*kontrol*” etme gücüne sahip değildir. Özkaynak yöntemi bir taraftan iştirak hissesinin değerini yansıtırken diğer taraftan kâr payının elde etme zamanını belirlemektedir. İştirak hissesinin değeri, yatırım yapılan işletmenin kâr veya zararı ile değişebilmekle beraber diğer kapsamlı geliri arttıran yeniden değerlendirme, yabancı para çevrim farkları gibi değerlendirme hükümlerinden de doğrudan etkilenmektedir. Ayrıca ilk muhasebeleştirme sırasında elde etme maliyeti ile muhasebeleştirmekte yapılmakta ve yapılan yatırımın değer düşüklüğüne dair tarafsız kanıt elde edildiği zaman da değer düşüklüğü karşılığı da ayrılmaktadır.

4. Vergi Mevzuatı Düzenlemelerine Göre Gelir Kavramı, Tahakkuk Esası ve İştiraklerin Değerlemesi

Vergi mevzuatı düzenlemeleri temelinde safi gelir kavramı, tahakkuk esası ve iştiraklerden elde edilen kâr payı arasında bir bağlantı kurmak mümkündür. Bu bağlantı temelde iştiraklerden elde edilecek kâr payının muhasebeleştirilmesi noktasında kendisini göstermektedir.

Gelir ve Kurumlar Vergileri gelir üzerinden alınan vergiler olarak, safi geliri (safî kazancı) temel almaktadırlar. Diğer bir ifade ile vergi mevzuatı, hasılatı ve giderleri ayrı ayrı tanımlamamıştır. Bunun yerine doğrudan kazanç (safî gelire) yönelik düzenleme yapılarak ayrıca giderler ve safi gelirden indirim kabul edilmeyen giderlere yönelik düzenlemeler yapılmıştır².

Bunun yanında vergi uygulaması anlayışında, Gelir Vergisi Kanunu (GVK)’nın 38. maddesi hükümleri gereği dönem sonu özsermayeyi dönem başı özsermayeden müspet olarak farklılaştıran ve ticari kâra olumlu yönde etki eden bedeller (mal satış bedeli, hizmet bedeli, temettü, faiz, irat, kur farkı, tazminatlar, hibeler v.b.) hasılat olarak değerlendirilmektedir (Sezgin 2018, s.393). Bu kapsamda işletmeye dahil iktisadi kıymetlerin Vergi Usul Kanunu (VUK) değerlendirme hükümleri dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu madde ve GVK’ın 37. ve 39. maddeleri gereğince ticari kazancın elde edilmesinde tahakkuk esası geçerlidir (Akın 2016, s.78). Gelir vergisinde ve kurumlar vergisinde kazanç tespit edilirken, gelir ve gidere esas işlemin tahsilat aranmaksızın eksiksiz gerçekleşmiş olması, tahakkuk anlamına gelmektedir.

2 Bu düzenlemenin istisnası olarak GVK 39 maddede yine kazancı tanımlarken hasılat kavramına yer verilmektedir. 193 sayılı GVK madde 38, 39.

Vergi mevzuatı kapsamında iştiraklerin değerlemesine dair düzenlemeler, VUK' un değerlendirme hükümleri içeriğinde yer almaktadır. Bu düzenlemelere göre ortaklık oranı ne olursa olsun (gerek iştirak gerek bağlı ortaklık oranında yatırım yapılsın) VUK' un 279. maddesi gereği hisse senetleri alış bedeli ile değerlendirilir. Bu bedel bu hisse senetlerinin alımına dair kur farkı, faiz gideri gibi müteferri ödemeleri içermemektedir (Özyer 2003, s.465). Dolayısı ile burada maliyet bedeli ile değerlendirme söz konusu değildir. Diğer yandan hisse senedinin anonim şirkete ya da komandit şirkete ait olması, borsada işlem görüp görmemesi alış bedeli ile değerlemeyi etkilememektedir. Hisse senedi dışındaki sermaye ortaklıkları ya da iş ortaklıkları gibi diğer ortaklıklardaki ortaklık payları için kanunda özel bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak VUK'un 289. maddesindeki özel haller hükmü gereğince bu ortaklık payları mukayyet (kaydi) değerleri üzerinden değerlendirilmektedirler (Akbulut ve diğerleri 2011, s.409). Bu kaydi değer geçmiş yıl bilanço değerleri anlamına gelmekle birlikte, yeni iştiraklerde ise mukayyet bedel olmadığından bu bedeli tespit üzere emsal bedele gidileceği ileri sürülmektedir. Bunun da ötesinde özel bir durum söz konusu olmadıkça değerlendirme kriteri olarak alış bedelinin de kabul edilmesi gerektiği farklı bir görüş olarak ifade edilmektedir (Özbalcı 2003, s.280).

Vergi düzenlemelerine göre, yatırım yapılan işletmenin kâr elde etmesi özkaynak yönteminde olduğu üzere iştirak eden işletmenin de doğrudan kâr raporlaması anlamına gelmemektedir. Bu durumu tahakkuk esasından bir sapma olarak değerlendirmek gerekmektedir (Sezgin 2018, s.390)³. Ancak temettü dağıtımı söz konusu olduğunda, yatırım yapılan işletmeden iştirak kazancı elde edilmektedir. Bu durumda da şartların sağlanması halinde mükerrer vergilendirmenin önlenmesini sağlamak üzere bu kazanç vergiden istisna edilmektedir.

5. Özkaynak Metodu Uygulamasına Dair Örnek

Özkaynak metodu ile muhasebeleştirilmeye dair temel noktalar aşağıda örneklendirilmiştir. Örneklere ilişkin günlük defter (yevmiye) kayıtları, finansal raporlama standartlarına uygun hesap planında (taslak halinde) yer alan hesaplar kullanılarak yapılmıştır (Özerhan ve Yanık 2012, s.652-666 ve Gençoğlu ve diğerleri 2020, s.107-116'daki örneklerden uyarlanmıştır).

Örnek (Başlangıç elde etme maliyeti): Nurteks A.Ş., SRT Ltd. Şti'nin %20 sermaye payına isabet eden hisse senetlerini 5.000.000,00 TL bedel ile 1 Haziran 2021 tarihinde satın almıştır.

01.06.2021		
210 İŞTİRAKLERDEKİ YATIRIMLAR	5.000.000,00	5.000.000,00
102 BANKALAR		

İştiraklerin elde edilmesi sırasında komisyon vb. başka ödemeler de söz konusu ise bu ödemeler elde etme maliyetine eklenecektir.

Şekil 1: Nurteks A.Ş.'nin 1.06.2021 Tarihli Kısmi Finansal Durum Tablosu

Varlıklar		Kaynaklar
İştirakteki Yatırımlar	5.000.000,00	

Devam (Değer düşüklüğü tespiti): Nurteks A.Ş.'nin satın aldığı hisse senetlerinin değerine dair elde edilen tarafsız kanıtlar dikkate alınarak 100.000,00 TL değer düşüklüğü tespit edilmiştir.

³ Diğer istisna düzenlemelerine örnek olarak: işveren sendikalarına ve Sosyal Güvenlik Kurumlarına (SGK) fiilen ödeme yapılmadan primlerin gider kabul edilmemesi (GVK 40/1-2 ve 8).

31.12.2021		
656 ORT. YAT. KAY. GİD. VE ZAR.	100.000,00	
219 ORT. YAT. DEĞ. DÜŞ. KARŞ		100.000,00

Değer düşüklüğü ortadan kalktığıında iştirak değeri maliyet bedeline kadar yükseltilecek ancak gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmeye yapılmayacaktır. Dolayısı ile maliyet bedelinden daha yüksek bir değer ile raporlama yapılamayacaktır.

Şekil 2: Nurteks A.Ş.'nin 31.12.2021 Tarihli Kısmi Finansal Durum Tablosu

Varlıklar		Kaynaklar
İştirakteki Yatırımlar	5.000.000,00	
İşt. Yat. Değ. Düş. Karş.	(100.000,00)	

Şekil 3: Nurteks A.Ş.'nin 2021 Yılı Kısmi Kâr-Zarar Tablosu

Ort. Yat. Kay. Gid. ve Zar..... (100.000,00)

Devam (İştirakin kâr etmesi): %20 oy ve sermaye oranı ile yatırım yapılan SRT Ltd. Şti aynı dönem sonu itibari ile 500.000,00 TL kâr açıklamıştır.

31.12.2022		
210 İŞTİRAKLERDEKİ YATIRIMLAR	100.000,00	
646 ORT. YAT.SAĞLANAN GEL.VE KAZ. (500.000 TL %20 = 100.000 TL)		100.000,00

Şekil 4: Nurteks A.Ş.'nin 31.12.2021 Tarihli Kısmi Finansal Durum Tablosu

Varlıklar		Kaynaklar
İştirakteki Yatırımlar	5.100.000,00	
İşt. Yat. Değ. Düş. Karş.	(100.000,00)	

Şekil 5: Nurteks A.Ş.'nin 2021 Yılı Kısmi Kâr-Zarar Tablosu

Ort. Yat. Sağlanan Gel.ve Kaz..... 100.000,00

Devam (Kâr payı dağıtımı): SRT Ltd. Şti izleyen dönemin nisan ayı başı itibari ile 100.000,00 TL kâr dağıtımında bulunmuştur.

01.04.2022		
102 BANKALAR	20.000,00	
210 İŞTİRAKLERDEKİ YATIRIMLAR (100.000 TL %20= 20.000 TL)		20.000,00

Şekil 6: Nurteks A.Ş.'nin 1.4.202 Tarihli Kısmi Finansal Durum Tablosu

Varlıklar**Kaynaklar**

Bankalar	20.000,00	
İştirakteki Yatırımlar	5.080.000,00	
İşt. Yat. Değ. Düş. Karş.	(100.000,00)	

Özkaynak yöntemi gereği yatırımcı, iştirak ve iş ortaklıklarında önemli etkisinden dolayı yatırım yapılan işletmenin performansı ve bu performansın sonucu elde edilen getiri üzerinde hak sahibidir. Böylece yatırımcı yatırım yapılan işletmenin kârından kendisine düşen payı raporlayarak daha çok bilgi sağlayan bir raporlama yapmaktadır. Önemli etkinin olmadığı finansal araçlarda olduğu üzere, gelir raporlanmasının iştiraklerden temettü dağıtımına bağlanması, iştirakin ve iş ortaklığının performansını yansıtmayabilecek dolayısıyla temettü dağıtım yöntemi bu durumlarda doğru bir ölçüm yöntemi olmayabilecektir (TMS 28, Par. 11).

Yukarıda verilen örneğin vergi mevzuatı esasına göre Tekdüzen Hesap Planı dikkate alınarak yapılacak olan günlük defter kayıtları aşağıda sunulmuştur (Akdoğan ve Sevilengül 2003, s.225-229'daki örneklerden yararlanılmıştır).

Örnek (Başlangıç elde etme maliyeti): Nurteks A.Ş., SRT Ltd.Şti'nin %20 sermaye payına isabet eden hisse senetlerini 5.000.000,00 TL bedel ile satın almış 1 Haziran 2021 tarihinde satın almıştır.

<i>01.06.2021</i>		
<i>242 İŞTİRAKLER</i>		5.000.000,00
<i>102 BANKALAR</i>		5.000.000,00

İştiraklerin satın alınması sırasında yapılan komisyon vb. başka ödemeler mevcut ise bu ödemeler doğrudan giderleştirileceklerdir.

Şekil 7: Nurteks A.Ş.'nin 1.06.2021 Tarihli Kısmi Bilançosu

Varlıklar**Kaynaklar**

İştirakler	5.000.000,00	
------------	--------------	--

Devam (Değer düşüklüğü tespiti): Nurteks A.Ş.'nin satın aldığı hisse senetlerinin değerine dair elde edilen tarafsız kanıtlar dikkate alınarak 100.000,00 TL değer düşüklüğü tespit edilmiştir.

<i>31.12.2021</i>		
<i>654 KARŞILIK GİDERLERİ</i>		100.000,00
<i>244 İŞTİR. SERM PAY. DEĞ. DÜŞ. KARŞ</i>		100.000,00

Şekil 8: Nurteks A.Ş.'nin 31.12.2021 Tarihli Kısmi Bilançosu

Varlıklar		Kaynaklar
İştirakteki Yatırımlar	5.000.000,00	
İşt. Serm. Pay. Değ. Düş. Kar.	(100.000,00)	

Şekil 9: Nurteks A.Ş.'nin 2021 yılı Kısmi Gelir Tablosu

Karşılık Gideri (KKEG) (100.000,00)

Ayrılan karşılık tutarı vergi mevzuatına göre gider kabul edilemeyeceğinden bu karşılık giderinin nazım hesaplarda kanunen kabul edilmeyen gider olarak da izlenmesi gerekmektedir.

31.12.2021		
950 KANUNEN KABUL EDİLMEYEN GİDERLER VE MATRAHA EKLENMESİ GEREKEN DİĞER TUTARLAR	100.000,00	
951 MATRAHA İLAVE EDİLECEK TUTARLAR ALACAKLI HESABI		100.000,00

Devam (İştirakin kâr etmesi): %20 oy ve sermaye oranı ile yatırım yapılan SRT Ltd. Şti aynı dönem sonu itibari ile 500.000,00 TL kâr açıklamıştır.

İştirakin kâr raporlaması ile ilgili olarak yatırım yapan şirketin herhangi bir kayıt yapmasına gerek yoktur.

Devam (Kâr payı dağıtımı): Nurteks A.Ş., daha önceki yıllardan gelen dağıtılmayan karları dikkate alarak 4 Nisan 2022 tarihinde 600.000,00 TL kar dağıtım kararı almıştır.

01.04.2022		
132 İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR	120.000,00	
645 İŞTİR.DEN TEMETTÜ GELİRLERİ (600.000 %20= 120.000)		120.000,00

Şekil 10: Nurteks A.Ş.'nin 01.04.2022 Tarihli Kısmi Bilançosu

Varlıklar		Kaynaklar
İştiraklerden Alac.	120.000,00	
İştirakler	5.000.000,00	
İşt. Yat. Değ. Düş. Karş.	(100.000,00)	

Şekil 11: Nurteks A.Ş.'nin 2022 Yılı Kısmi Gelir Tablosu

İştiraklerden Temettü Gelirleri..... 120.000,00

Vergi düzenlemeleri gereği iştirakler alış bedeli ve mukayyet bedel ile değerlendirilen yatırım yapılan işletmede kâr dağıtım kararı alınana kadar iştiraktan herhangi bir gelir raporlanmamaktadır. Bu husus ana işletmenin tüm gelirlerini ticari kazanç olarak değerlendiren temel anlayışa uyum göstermemektedir. Nitekim ticari kazanç için elde etme ölçütü, tahakkuk esasıdır. Yatırım yapılan işletmede kâr elde edildiğinde, yatırım yapan işletmede de ortaklık nisabında kâr payı raporlaması yapılması, tahakkuk esasına daha uygun düşecektir. Bu durum iştirak gelirinin tam mükellef bir kurumdan elde edilmesi halinde iştirak kazancı istisnası uygulandığından, ödenecek vergi açısından farklılık yaratmayabilecektir. Ancak yurtdışındaki bir kurum ya da kanuni ve iş merkezi Türkiye'de olmayan dar mükellef bir kurumdan kâr payı elde edilmesi halinde, bu konu önem arz edecektir.

6. Kontrol Edilen Kurum Kazancı

Kurumlar vergisi uygulamasında; kurum kazancının elde edilme şartı olarak “tahakkuk esası” uygulanırken, temettü gelirleri için hukuki tasarruf esası denilebilecek tahsil esasına yakın bir esas benimsenmiştir. Diğer taraftan vergi güvenlik müessesesi olarak ele alınan “kontrol edilen yabancı kurum kazancı” düzenlemesi kapsamında, gerekli şartları⁴ sağlayan finansal yatırımlar için kazancın elde edilmesi tekrar tahakkuk esasına bağlanmaktadır. Şöyle ki bahse konu şartları özellikle doğrudan veya dolaylı olarak %50’den daha fazla kontrol gücü sağlanması halinde bu kurumlardan elde edilecek kâr payı, bu kurumların dönem sonunda kâr elde etmelerine bağlanmaktadır.

Bahse konu düzenleme dışında normalde kurumlar vergisi düzenlemeleri doğrultusunda iştirak yatırımlarından elde edilen gelirler için elde etme ölçüsü, kâr dağıtımının yapılmış olmasıdır. Ülke dışındaki kazanç ve iratlar için elde etme ölçüsü GVK’nın 85. maddesinde hüküm altına alınmaktadır. Bu hükme göre bu kazanç ve iratların Türkiye’deki hesaplara intikal ettirildiği tarihte veya bu intikalin irade dışı gecikmesi halinde tevsik edilmesi şartı ile mükellefin kazanç ve iratları tasarruf edebildiği tarihte bu gelirler elde edilmiş olmaktadır (Özbalcı 2007, s.227). Kontrol edilen kurum kazancında ise yukarıda ifade edildiği üzere bu elde etme şartı tahakkuk esasına dönmektedir.

Bu yapıda bir uygulama olarak kontrol edilen kurum kazancı müessesesi uluslararası vergi rekabeti açısından büyük öneme sahiptir. Bazı ülke düzenlemeleri diğer ülkeler aleyhine finansal yatırımları cazip kılmak adına vergi erteleme olanağı sağlayan zararlı vergi rekabeti uygulamalarına girişmektedirler. Kontrol edilen kurum kazancı uygulaması işte bu anlamda ticari ve sınai, zirai ve mesleki nitelikte olmayan bu gelirlere düşük vergi oranları sağlayan ülkelerde bu yatırımların zamanında ve gereğince vergilendirilmesini hedef almaktadır. Bu uygulamada yurtdışında iştirak edilen kurumların kanunda sayılan şartları sağlaması halinde kâr dağıtmamaları halinde dahi bunlardan elde edilen kâr paylarının özkaynak metoduna benzer şekilde vergilendirilmesi ve bu kâr paylarının kurum kazancına eklenmesi sağlanmaktadır. Düzenleme esasen vergi cennetlerinden elde edilen kazançları hedef almaktadır (Özbalcı 2007, s.242).

7. Sonuç

UFRS / TFRS düzenlemeleri kapsamında, iştirak ve iş ortaklıklarına yapılan yatırımların muhasebeleştirilmesinde özkaynak metodunun uygulanması halinde, kâr paylarının muhasebeleştirilmesi için yatırım yapılan işletmede kârın elde edilmesi yeterli olmakta ayrıca kârın dağıtımını kararına gerek kalmamaktadır. Bu durum yatırım yapan işletmenin performansının tam yansıtılması ve açıklanan bilginin salahiyeti açısından önemli görülmektedir.

Vergisel raporlamada ise iştirak edilen işletme kâr dağıtım kararı alana ya da kâr payı hesaplara intikal edene veya bu kâr payına tasarruf kabiliyeti elde edilene kadar bu raporlama tehir edilmektedir. Bu şekilde bir uygulama, işletmede ticari kazanç olarak değerlendirilen tüm kazancın tahakkuk esası olan elde etme ölçüsü ile bağdaşmamaktadır. Buna mukabil kontrol edilen yabancı kurum uygulamasında kontrol gücü elde edilince yatırım yapılan işletmenin elde ettiği kârdan ortaklık nisabında kâr payı dönem sonunda elde edilmiş farz edilmektedir. Bu vergi güvenlik müessesesi uygulaması, kanunda öngörülen şartların sağlanması halinde, esasen tahsilat esasına yakınlaştırılmış uygulamayı tekrar tahakkuk esasına çevirmektedir.

Çalışmada iştiraklerden elde edilen kâr paylarının TFRS ve vergisel raporlaması değerlendirilmiştir. Açıklanan ve tartışılan noktalar dikkate alındığında, vergi mevzuatı düzenlemeleri bütünlüğü içinde hisse senetlerinin ve iştiraklerin değerlendirme esaslarının tamamen değiştirilmesi beklenmemekle birlikte, önemli etki gücü elde edildiği durumlarda özkaynak metodunun kâr paylarının elde edilmesine ve vergisel raporlamasına yönelik olarak uygulanabileceği değerlendirilebilir.

4 Bahse konu şartlar %50 kontrol oranı şartının yanı sıra özet olarak kontrol edilen kurumun kazancının pasif-finansal yapıda olması, düşük oranda vergilendirilmesi ve belirli bir hacimde olması şeklindedir (5520 sayılı KVK, Mad.7).

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: Author declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: Author declared no financial support.

Kaynaklar

- Akbulut, A., Üçkuyu, S., Ceylan, M. A., Boyraz, F., Topaloğlu, M., Köroğlu, M. ve Arslan, Y. (2011). *TMS/TFRS/KOBİ standartlarına göre hesaplanan ticari kârdan mali kâra geçiş*. Ankara: TÜRMOB Yayınları.
- Akdoğan, N. ve Sevilengül, O. (2003). *Tek düzen muhasebe sistemi*. İstanbul: İSMMMO Yayınları.
- Akın, E. (2016). *Vergi tekniği ve mütalaat (193 sayılı gelir vergisi kanunu)*. İstanbul: Baki Kulu.
- Gee M., Haller, A., Nobes, C. (2010). The influence of tax on IFRS consolidated statements: The convergence of Germany and the UK. *Accounting in Europe*, 7(1), 97-122, DOI: 10.1080/17449480.2010.485382.
- Gelir Vergisi Kanunu. (1961). T.C. Resmi Gazete, (Sayı: 10703), 6 Ocak 1961.
- Gençoğlu, Ü.G., Gökçen, G., Ataman, B., Yılmaz, F. ve Cavlak, H. (2020). *Finansal raporlama standartlarına uygun hesap planı uygulamaları, TMS/TFRS ve BOBİ FRS kapsamında açıklamalar ve örnekler*. Bursa: Aktüel 16 Ltd. Şti.
- Güvemli, O. (2019). *History of middle east accounting*. Ankara: Turkish Court of Accounts.
- Kamu Gözetimi Kurumu. (2017). *Büyük ve orta boy işletmeler için finansal raporlama standardı (BOBİ FRS)*. Ankara.
- Kamu Gözetimi Kurumu. (2019). *Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı Taslağı kamuoyu görüşüne açılmıştır*. Erişim adresi <https://www.kgk.gov.tr/ContentAssignmentDetail/3596>
- Küçük- ve-Mikro- İşletmeler- İçin-Finansal- Raporlama- Standardı- Taslağı-kamuoyu- görüşüne-açılmıştır.
- Kurumlar Vergisi Kanunu (2006). T.C. Resmi Gazete, (Sayı: 10700), 26 Haziran 2006.
- Nobes, C., Parker, R. (2000). *Comparative international accounting*. Harlow-London-Newyork: Financial Times Prentice Hall.
- Özbalcı, Y. (2003). *Vergi usul kanunu yorum ve açıklamaları*. Ankara:Oluş Yayıncılık.
- Özbalcı, Y. (2007). *Kurumlar vergisi kanunu yorum ve açıklamaları*. Ankara: Oluş Yayıncılık.
- Özerhan, Y., ve Yanık, S. (2012). *Türkiye muhasebe standartları Türkiye finansal raporlama standartları*. Ankara: TÜRMOB Yayınları.
- Özyer, M. A. (2003). *Vergi usul kanunu uygulaması*. Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Yayınları.
- Sevilengül, O. (2009). *Genel muhasebe*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sezgin, B. (2018). *Kurumlar vergisi kanunu yorum ve açıklamaları*. İstanbul: Adalet Kitabevi.
- TFRS 15 müşteri sözleşmelerinden hasılat standardı. Erişim adresi https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2022/Mavi_Kitap/TFRS%2015.pdf
- TFRS 9 Finansal araçlar standardı. Erişim adresi https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2022/Mavi_Kitap/TFRS%209.pdf
- TMS 28 İştiraklerdeki ve iş ortaklıklarındaki yatırımlar standardı. Erişim adresi https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS/TMS_2020/TMS%2028.pdf
- TMS 18 hasılat standardı. Erişim adresi <https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2011Seti/TMS18.pdf>
- Türk Ticaret Kanunu. (2011). T.C. Resmi Gazete, (Sayı:27846), 11 Şubat 2011.
- Vergi usul kanunu. (1961). T.C. Resmi Gazete, (Sayı: 10703), 10 Ocak 1961.

